

DE NACHT VAN VIER AUGUSTUS

Jacques Solé*

Als de Gedeputeerden van de *Constituante* op de avond van 4 augustus 1789 bijeenkomen voor hun zitting, zijn hun gedachten niet bij het officiële onderwerp van hun agenda: het voortzetten van de debatten over de nieuwe grondwet. Frankrijk staat in brand sinds de dag van de bestorming van de Bastille in Parijs, precies drie weken terug, en haar traditionele staatsinstellingen storten in. Overal hebben zich spontaan nieuwe gemeenteraden gevormd onder de druk van de gewapende opstand. Al spoedig slaan golven van angst over grote delen van het platteland, ontstaan zowel uit een diepgewortelde vrees als uit de desastreuze conjunctuur van die tijd. Uit angst voor rovers verenigen de boeren zich en plunderen de kastelen of steken ze in brand. De nieuwe autoriteiten veroordelen de beweging, voorzover ze dat kunnen. Maar de beweging heeft de feodaliteit aan de orde gesteld, dat wil zeggen de afschaffing van het *Ancien Regime*.

In Versailles, waar de afgevaardigden nog steeds zetelen en waar Lodewijk XVI de gebeurtenissen volgt zonder ze te kunnen beïnvloeden, slaat begin augustus de mening van de leiders van de revolutie om: ze zien in dat een beslissende psychologische actie noodzakelijk is: de oude feodale rechten en alle privileges moeten in één klap worden afgeschaft om de orde te herstellen. De bourgeoisie en de adel zullen in feite weinig verliezen, want er wordt al aan de verzoening gedacht. En een nieuwe natie, als bij toverslag ontdaan van het oude stigma van de ongelijkheid, zal deze nacht worden geboren.

De totstandkoming van die natie vindt dus plaats op de avond van de vierde augustus. Zoals voorzien waren het liberale edelen, Aiguillon en Noailles, de één geweldig rijk, de ander diep in de schulden, die de doodsteek toebrachten om zo de onbaatzuchtigheid van de manoeuvre te bewijzen. Aan het begin van de zitting van die avond, nadat men net een onduidelijk plan van Target heeft aangehoord om de orde in de provincies te herstellen, was Noailles, zwager van La Fayette, de eerste die de totale en onmiddellijke afschaffing van het oude sociaal-juridische systeem voorstelde uit naam van de broodnodige gerechtigheid.

Aiguillon sloot zich bij hem aan, en daarna een Bretonse landbouwer die een verhaal opdreunde dat men voor hem geschreven had, en een demagoog uit Franche-Comté die beelden opriep van heren die terugkwamen van de jacht en zich mochten vermaken door voor hun plezier hun vazallen te laten opensnijden.

* Jacques Solé is hoogleraar Moderne Geschiedenis aan de universiteit *Pierre Mendès France* in Grenoble.

Zo begon de nachtelijke discussie die al snel leidde tot hevige beroering. De Gedeputeerden raakten enthousiast, nerveus en tenslotte in trance. Hertogen zagen af van hun pensioenen en bisschoppen vroegen om de afschaffing van hun privileges.

Staande schreeuwden en gebaarden de Gedeputeerden. In een ware competitie tegen elkaar opbiedend, rivaliseerden zij in opofferingen, zonder te vergeten ze bij voorkeur over de rug van de buurman te doen. Toen een bisschop vroeg om de afschaffing van het jachtrecht, antwoordde een hertog, een groot jager, door te vragen om de afschaffing van de tiende. Men sprak door elkaar over de bevrijding van de zwarten of over het harakiri van de Parlementariërs. Terwijl een pastoor zijn extra inkomsten uit de parochie aanbood, besloot men daarentegen tot het verhogen van de toelage voor priesters op het platteland.

Zo ging het geheel van monopolies, rechterlijke bevoegdheden en speciale posities dat eigen was aan het heerlijk regime in rook op. Een goede waarnemer, de Markies van Ferrières, had toen de indruk dat zijn collega's leken op "een troep dronken mensen in een winkel met kostbare meubels, die alles dat zich onder hun handen bevindt naar believen breken en kapot slaan." Lally-Tollendal stuurde tevergeefs een briefje aan de voorzitter, Le Chapelier, met daarin de volgende woorden: "niemand is zichzelf meer meester, hef de zitting op".

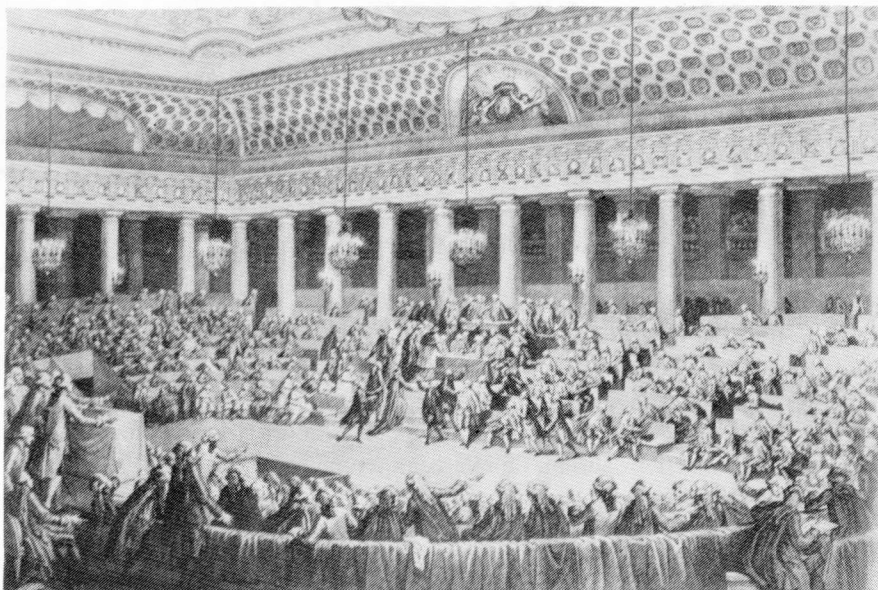
De zitting werd voortgezet. Het was de beurt van de provincies en steden om af te zien van hun speciale rechten. Hun afgevaardigden en hun gekozenen kweten zich als om strijd van die taak, daarmee het hele traditionele bestuur op de brandstapel gooiend om een nieuw Frankrijk te stichten. Voordat zij geboren werd, midden in deze waanzinnige nacht, bestond het oude Frankrijk in ieder geval niet meer, de leegte was ervoor in de plaats gekomen. Om drie uur in de ochtend, ten prooi aan een collectief delirium en hun zenuwen niet meer meester, baadden de afgevaardigden in tranen, trots op dit meesterwerk: in één nacht een grondgedachte van duizend jaar oud doen wegsmelten.

De aartsbisschop van Parijs stelde een nieuw *Te Deum* voor en Lally wilde de koning uitroepen tot 'Hersteller van de Franse vrijheid': de uitbarsting van unanieme vreugde die hem bijval schonk duurde bijna een kwartier. In de ogen van de afgevaardigden die tijdens de zonsopgang van die vijfde augustus in de koninklijke stad naar buiten kwamen, in een zomers licht, zacht, roze en puur, had hun nachtelijke, magische vergadering de vrede weergebracht, de burgers verenigd, de onenigheid en haat doen stoppen. De Revolutie was voorbij, of althans bijna.

De Franse Revolutie zou nog andere nachten en andere koortsën kennen. En reeds de volgende morgen moest men uit de droom ontwaken en de decreten redigeren die de beslissingen die tijdens deze waanzinnige nacht genomen waren, uitvoerbaar zouden maken. De tegenstellingen doken dus snel weer op. Lodewijk XVI, die tijdens de nacht van de vierde had geslapen, had overigens meteen op de ochtend van de vijfde augustus zijn uitdrukkelijke reserves uitgesproken over de resultaten van het onverwachte enthousiasme dat zich meester had gemaakt van de Gedeputeerden.

Toch werd het nieuwe Frankrijk gesticht dankzij de droom die toen opgewekt werd, zelfs al was ze voorafgegaan door politieke manipulatie. Ze ontstond niet, zoals Amerika in 1787, uit voorzichtige en bedekte beraadslagingen, maar naar het

beeld van haar nationale onderbewustzijn, uit een fantastische collectieve opwinding waarin de Gedeputeerden antwoordden aan het geheel van de natie. Het was in het midden van de meest waanzinnige der nachten dat haar moderne lot vorm kreeg.

Nachtzitting van de Nationale Vergadering van 4 op 5 augustus 1789: de adel en de geestelijkheid doen afstand van hun privileges. (Naar een afbeelding van C. Monnet.)

Uit: Otto Flake, *De Franse Revolutie, 1789-1799*
(Amsterdam 1968).